

ХАРАКТЕРИСТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ БРИТАНСЬКОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

CHARACTERISTICS OF INTRODUCTION OF THE BRITISH EXPERIENCE OF SOCIAL WORK WITH CHILDREN WITH DISABILITIES INTO UKRAINIAN PRACTICE

У статті охарактеризовано можливості впровадження британського досвіду соціальної роботи щодо дітей з інвалідністю в українську практику. Акцентовується увага на визначенні основних змін та новоутворень у положеннях соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні. Проаналізовано ініціативи України щодо підтримки та забезпечення прав дітей з інвалідністю. Зазначено, що у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг дітям з інвалідністю в Україні є низка проблем, які пов'язані із соціальним забезпеченням даної категорії. Охарактеризовано основні шляхи та можливості впровадження британського досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю. У контексті дослідження виявлено відмінності здійснення соціальної роботи, надання послуг та підтримки дітям з інвалідністю в Україні та Великій Британії. Охарактеризовано та описано основні рекомендації щодо вдосконалення аспектів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні та можливостей впровадження досвіду Великої Британії: впровадження закордонних інноваційних технологій, впровадження програм підтримки дітей з інвалідністю в ОТГ, спеціальна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми з інвалідністю, підтримка громадських організацій, що працюють у даному напрямі, ініціювання затвердження нормативно-правових актів, що захищають права дітей з інвалідністю, регулюють та визначають можливості здійснення соціальної роботи і надання соціальних послуг дітям з інвалідністю, стимулювання науково-дослідної діяльності з даного питання, впровадження та розроблення соціальних програм щодо підтримки та надання послуг дітям з інвалідністю, впровадження в навчальний процес для підготовки відповідних фахівців спеціалізованих курсів, стимулювання та підтримка благодійної та волонтерської діяльності у сфері надання соціальних послуг та підтримки для дітей з інвалідністю.

Ключові слова: соціальна робота, діти з інвалідністю, британська система соціальної роботи, закордонний досвід соціаль-

ної роботи, механізми соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

The article describes the possibilities of introducing the British experience of social work on children with disabilities into Ukrainian practice. Emphasis is placed on identifying the main changes and innovations in the provisions of social work with children with disabilities in Ukraine. Ukraine's initiatives to support and ensure the rights of children with disabilities are analyzed. It is noted that in the field of social protection and provision of social services to children with disabilities in Ukraine there are a number of problems related to social security of this category. The main ways and possibilities of implementing the British experience of social work with children with disabilities are described. In the context of the study, differences were found in the implementation of social work, services and support for children with disabilities in Ukraine and the United Kingdom. The main recommendations for improving aspects of social work with children with disabilities in Ukraine and opportunities to implement the experience of Great Britain are described: introduction of foreign innovative technologies, implementation of support programs for children with disabilities in OTG, special training of social workers to work with children with disabilities, public organizations working in this direction initiating the approval of regulations protecting the rights of children with disabilities, regulating and determining the possibilities of social work and providing social services to children with disabilities, stimulating research on this issue, implementation and development of social programs to support and provide services to children with disabilities disability, introduction of specialized courses in the educational process for the training of relevant specialists, stimulation and support of charitable and volunteer activities in the field of social services and support for children with disabilities.

Key words: social work, children with disabilities, the British social work system, foreign experience of social work, mechanisms of social work with children with disabilities.

УДК 364.4-053.2-056.26(410:477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.34>

Різак І.М.,
аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту людини
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах сьогодення в Україні та світі значна увага приділяється соціальній політиці та соціальній допомозі вразливим верствам населення, а особливою категорією при цьому виступають діти з інвалідністю. Нагальними питаннями та проблемами даної категорії залишається їх соціальний захист, інтеграція, питання освіти та працевлаштування, питання соціального характеру та безбар'єрного існування. Такі отримувачі послуг потребують широкої мережі реабілітаційних послуг та створення відповідних умов, що сприя-

тимуть дитині з інвалідністю всебічно і гармонійно розвиватись та реалізувати себе в соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останнє десятиріччя в Україні здійснено низку досліджень, які присвячені роботі з дітьми з інвалідністю, зокрема: інтегрування дітей з функціональними обмеженнями в сучасне середовище (Н. Мирошніченко, В. Скрипник); реабілітація осіб з обмеженнями життєдіяльності (Є Агеєв, Л. Боброва, В. Бондар, Г. Гаврюшенко, О. Граборов, Н. Сайко, О. Поліщук, М. Чайковський, А. Шевцов); соціально-педагогічна підтримка дітей

з інвалідністю (О. Міщенко, В. Тесленко); соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами (І. Іванова); корекція різних порушень у дітей з вадами розвитку (О. Зинов'єв, А. Кіссе, М. Мога, В. Синьов); формування соціальної компетентності осіб з обмеженими можливостями (В. Ляшенко, О. Позднякова, О. Хорошайло); соціальна підтримка батьків дітей з інвалідністю (Н. Грабовенко, І. Макаренко, Т. Соловйова, Т. Чечко).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес науковців до соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, актуальним залишається можливість імплентації закордонного досвіду щодо перспективних напрямів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в теоретичному і практичному аспектах. Водночас досі не існувало наукових досліджень, в яких досліджувався досвід Великої Британії щодо соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Метою статті є характеристика шляхів та можливості впровадження британського досвіду роботи з дітьми з інвалідністю в українську практику соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Процес входу України до ЄС передбачає впровадження європейських стандартів та підходів до забезпечення прав дитини, а особливо дітей з інвалідністю та підтримки вразливих сімей. Означені стандарти відображені в різноманітних міжнародних документах, зокрема: у Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей (2010); Постанові Європейської комісії «Інвестиції в дітей: розірвати коло неблагополуччя» (2013); Загальноєвропейських рекомендацій щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка ґрунтується на послугах у сім'ї та громаді; Керівних принципах ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2010) [2, с. 11].

У Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей [3], визначено принципи щодо розвитку послуг для дітей та сімей: дії в найкращих інтересах дитини; сімейно орієнтований підхід; участь дитини та її батьків у житті суспільства; комплексність, інтеграція і взаємодія надавачів послуг під час ведення випадку. Ці положення орієнтовані та засновані на принципі врахування найкращих інтересів дитини та її прав на участь в ухваленні рішень. Даний принцип є ознакою ефективності системи підтримки дітей з інвалідністю. Принцип врахування найкращих інтересів дитини є базовим у британській соціальній роботі.

Досить актуальним питанням державної соціальної політики України, яке не втрачає своєї актуальності, залишається питання допомоги та підтримки дітей з інвалідністю через законодавче закріплення прав, компенсацій та пільг. Означені положення щодо дітей з інвалідністю створюють можливості визначати їхні проблеми

та розв'язувати питання щодо соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в межах, визначених Конституцією та відповідними законами України.

Варто зазначити, що значна кількість поправок, прийнятих протягом 2018–2020 рр. у нормативних документах, визначили основні поняття та підходи щодо дітей з інвалідністю та їх інтеграції в соціум. Отже, були внесені поправки щодо зміни поняття «інвалід», «дитина-інвалід» на поняття «особа з інвалідністю» і «дитина з інвалідністю» та розширення прав і можливостей таких осіб у сфері соціального захисту населення, у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту тощо. Такі підходи та зміни зумовлюють здійснення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, враховуючи запити та потреби таких дітей та їхніх сімей, що у свою чергу є типовим для британської практики соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Відповідно до названих чинників та враховуючи вищесказане для забезпечення умов, що сприятимуть формуванню життєвої компетентності у дітей з інвалідністю, та для їх повноцінного функціонування в соціумі можна визначити шляхи оптимізації системи соціального захисту дітей з інвалідністю, а саме:

- створення умов для повноцінної життєдіяльності та реалізації можливостей дітей з інвалідністю;

- інтеграція дітей з інвалідністю до закладів освіти, вибору професії та працевлаштування.

Незважаючи на позитивні тенденції у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг дітям з інвалідністю в Україні, є низка проблем, які пов'язані із соціальним забезпеченням даної категорії:

- виплати (пенсійні, соціальні) особам з інвалідністю досить мізерні та не забезпечують гідний рівень їхнього життя;

- обмежені можливості безперешкодного отримання реабілітаційних послуг за місцем проживання дитини з інвалідністю;

- обмежені можливості отримання освіти за місцем проживання та в закладах освіти;

- обмежені можливості трудової діяльності;

- реформування стаціонарних установ для дітей з інвалідністю та створення допоміжних служб, які забезпечать життя без відриву від «соціуму»;
- створення доступного середовища [1, с. 58–62].

Адаптація зарубіжних технологій через використання інноваційних практик у системі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю є важливим аспектом дослідженого нами британського досвіду. Українська система сучасної соціальної роботи з дітьми з інвалідністю активно використовує технології підтримки дітей з інвалідністю в громаді, що у свою чергу надає змогу визначити потреби та проблеми таких дітей та задіяти їхній потенціал і зовнішні зв'язки в розв'язанні проблем членів місцевих громад.

Проаналізувавши та взявши до уваги чинники, що впливають на розвиток соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, а також охарактеризувавши успішні практики соціальної роботи в Україні та досвід соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії, ми пропонуємо впровадження британського досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю здійснювати через:

1) використання британських інноваційних практик соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та їх впровадження через застосування технологій соціальної реабілітації, забезпечення, технологій соціального обслуговування;

2) розроблення навчальних програм та підготовку фахівців соціальної сфери державних і неурядових організацій, які працюють із дітьми з інвалідністю. При цьому навчальні програми і підготовка фахівців даного профілю повинні базуватись на формуванні базових компетенцій, а саме таких, як: знання основ соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; вміння використовувати потенційні можливості дітей з інвалідністю в соціальній роботі; знання технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; знання алгоритмів взаємодії з представниками суміжних професій; вміння визначати потреби і проблеми дітей з інвалідністю;

3) введення в структури соціальних служб фахівців із питань соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та визначення їхніх посадових інструкцій, підбір інструментарію та налагодження взаємодії і співпраці з іншими фахівцями;

4) здійснення співпраці між різними секторами та відомствами в процесі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, що сприятиме виявленню та вчасному реагуванню на вирішення проблем і потреб дітей з інвалідністю, побудові та корегуванню планів соціальної роботи, об'єднанню спільних зусиль та використанню ресурсів;

5) створення моделі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, яка буде ґрунтуватись на забезпеченні найкращих інтересів дітей з інвалідністю.

Науковий пошук, що був проведений нами, дозволив виявити, що здійснення соціальної роботи, надання послуг і підтримки дітям з інвалідністю в Україні та Великій Британії мають значні відмінності: у Великій Британії соціальна робота та послуги, які надаються дітям з інвалідністю, регламентуються відповідними національними департаментами або законодавством окремого графства чи державними органами та органами управління певного міста. Окремі програми та певні види послуг і підтримки дітей з інвалідністю у Великій Британії приймаються місцевою владою за підтримки громади певного міста чи регіону. В Україні всі законодавчі зміни та соціальні програми реалізуються в межах держави, їх фінансування відбувається переважно з державного бюджету або через фінан-

сування з боку міжнародних благодійних фондів. Крім цього, до вибору соціальних послуг у Великій Британії долучаються як самі отримувачі послуг, так і особи, що ними опікуються. Також актуальним для британської системи надання послуг дітям з інвалідністю є підтримка сімей, що виховують дітей з інвалідністю, а саме надання короткочасних перерв, відпусток тощо для зняття психологічної напруги та перевантаження батьків чи осіб, що їх замінюють, які перебувають та доглядають постійно за такою дитиною. Існує доступна система раннього виявлення, діагностики та втручання для надання комплексу послуг сім'ї, для того щоб почати активну реабілітаційну роботу в ранньому віці та запобігти формуванню ускладнень щодо розвитку дитини. Також у Великій Британії існує розгалужена система інформаційної підтримки батьків стосовно особливостей дітей з інвалідністю, їх виховання, освіти, наявних видів послуг та установ, що їх пропонують, перелік державних та недержавних структур, які працюють у напрямі надання соціальних послуг та підтримки дітей з інвалідністю та їхніх сімей. Забезпечено широке коло доступності дітей з інвалідністю до транспорту, певних об'єктів інфраструктури, споруд та до інформації, а також до освітніх, культурних та медичних установ. Також ефективним завданням у соціальній роботі з дітьми з інвалідністю у Великій Британії визначають розвиток самостійності таких дітей, сприяння розвитку в них умінь щодо визначення особистісних ресурсів для вирішення проблем, які постають перед дитиною з інвалідністю чи перед сім'ями, що їх виховують.

Але, незважаючи на відмінності соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні та Великій Британії, є і схожі за певними ознаками характеристики: соціальна робота з дітьми, а особливо з дітьми з інвалідністю, є пріоритетним напрямом соціальної політики; існує та функціонує низка організацій як державного, так і громадського спрямування для підтримки та надання соціальних послуг для дітей з інвалідністю та їхніх сімей; здійснюється впровадження інновацій у практику соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Отже, враховуючи результати теоретичного аналізу соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії, проаналізованих змісту, системи і технологій соціальної роботи та визначених шляхів упровадження британського досвіду в українську практику соціальної роботи, вважаємо за доцільне висловити рекомендації щодо її вдосконалення в Україні:

1. Для забезпечення всебічного і гармонійного розвитку, соціалізації, адаптації та інтеграції дітей з інвалідністю потрібно використання інноваційних технологій соціальної роботи з даною категорією через використання ресурсів громади.

2. Здійснювати підготовку майбутніх соціальних працівників, які будуть працювати з дітьми з інвалідністю через практичний складник, а саме залучення їх до виконання практичних завдань в установах державного та недержавного секторів, які здійснюють підтримку та надання соціальних послуг таким дітям.

3. Ініціювати розгляд та вдосконалення законодавчо-правових актів, що регулюють та визначають можливості здійснення соціальної роботи і надання соціальних послуг дітям з інвалідністю.

4. Створити програми та проекти щодо захисту прав і здійснення підтримки дітей з інвалідністю через залучення місцевих громад та ініціативних громадян.

5. Здійснювати підтримку громадських організацій, що працюють за напрямом соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

6. З метою ефективної підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми з інвалідністю розробити та впровадити в навчальний процес навчальних дисциплін «Соціальна робота з дітьми з інвалідністю», «Технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю».

7. Стимулювати науково-дослідницьку діяльність у сфері соціальної роботи, соціального забезпечення та надання соціальних послуг і підтримки дітей з інвалідністю.

8. Стимулювати та підтримувати благодійну і волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг та підтримки для дітей з інвалідністю.

9. Запровадити соціальні програми різного спрямування (навчальні, освітні, профілактичні,

реабілітаційні тощо) для всебічного розвитку, соціалізації та інтеграції дітей з інвалідністю в соціум.

Висновки. Враховуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що існують можливості впровадження британського досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в практику України за умови його адаптації. Механізмами даного процесу повинні бути розроблення і впровадження програм підготовки фахівців, що працюють у даному напрямі, використання інноваційних технологій роботи Великої Британії та їхнього передового досвіду.

Перспективу подальших наукових пошуків передбачаємо в дослідженні перспектив раннього втручання та виявлення дітей з інвалідністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Комар І. Соціальна підтримка дітей із функціональними обмеженнями у Великій Британії. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. 2013. № 20. С. 58–62.

2. Кияниця З.П., Петрочко Ж.В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч. / Київ : Обнова компані, 2017. Ч. I: Сучасні орієнтири та ключові технології. 256 с. С. 11.

3. Recommendation CM/Rec (2011) 12 of the Committee of Ministers to member states on children's rights and social services friendly to children and families (Adopted by the Committee of Ministers on 16 November 2011 at the 1126 th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1872121> (дата звернення: 28.09.2020).